

3. Про Регламент Верховної Ради України [Електронний ресурс]: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>. – Назва з екрана.

4. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс]: Закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17. – Назва з екрана.

Лобанець Ірина Миколаївна,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ПОВАГА ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

Ідея поваги до людської гідності розвивалася протягом століть. Саме розуміння «гідності людини» розглядалося та формувалося як природне право у концепції філософського осмислення людини.

З часом абстрактне поняття поваги до людської гідності людини стало знаходити своє відображення у нормативно-правових актах різних країн.

Зокрема певне нормативне закріплення засади поваги до людської гідності опосередковано зустрічається в Деклярації незалежності США 1775 року та Деклярації прав людини і громадянина 1789 року. Однак, дані положення носили в собі більш загальний та декларативний характер.

На сучасному етапі розвитку, актуальність закріплення на законодавчому рівні засади поваги до людської гідності з часом набула важливого значення як для нашої держави, так і для міжнародного суспільства загалом.

Слід зазначити, що міжнародно-правова система захисту основоположних прав та свобод людини бере свій початок з 40-х років ХХ століття.

Так, статтею 5 Загальної декларації з прав людини, що прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, закріплено право на те, щоб не піддаватися катуванню або

жорстокому чи принижуючому гідність поведженню чи покаранню [1].

Згодом, більш уточнено засада поваги до людської гідності була закріплена Конвенцією з прав людини і її основоположних свобод, а саме констатування того факту, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню [2].

Проте вітчизняні науковці відзначають, що контрольний механізм забезпечення дотримання положень Конвенції 1950 року, яким є Європейський суд з прав людини, у своїх рішеннях, що стосуються порушень ст. 3 Конвенції, дуже часто оперує ознакою жорстокості. Крім того, ясність у це питання вносить розуміння традиційного для європейського правничого співтовариства підходу, відповідно до якого термін «жорстоке поведження» є родовим, узагальненим поняттям, що походить від англійського «ill-treatment» (дослівно – погане поведження) чи французького «mauvaistraitement» і означає будь-який вид неправомірного поведження, що підпадає під заборону ст. 3 Конвенції 1950 року [3].

Тлумачення ж термінів «нелюдське» та «принижуюче гідність» поведження на сьогодні не відрізняються належним ступенем розробки ані у прецедентному праві Європейського суду, ані у практиці діяльності колишньої Європейської комісії з прав людини. Однак, названа Комісія в одному зі своїх рішень висловила, що поняття нелюдського поведження охоплює, як мінімум, таке поведження, за якого умисно завдаються суворі страждання, моральні або фізичні, що є невиправданим в конкретній ситуації. Поводження з особою можна вважати принижуючим гідність, якщо воно грубо принижує його перед іншими або змушує діяти проти своєї волі або совісті [4].

Також слід відмітити, що Преамбулою Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року встановлено, що саме людська гідність є джерелом прав людини і тому нерозривно пов'язана з ними [5].

Зокрема, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3452, ухваленій 9 грудня 1975 року, проголошується, що жоден заарештований або утримуваний під вартою не повинен

піддаватися фізичному або психічному примусу, тортурам, насильству, погрозам або впливам будь-якого виду, обману, хитрощам, оманливим навіюванням, тривалим допитам, гіпнозу, впливу наркотиків або інших засобів, здатних порушити чи послабити свободу його дій чи рішень, його пам'ять чи його здатність мислити [6].

Україною визнано загальні принципи міжнародного права, які також виражаються у забороні вчинення катування або нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, поводженню або покаранню.

Згідно зі статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також ст. 28 Основного Закону проголошено, що кожен має право на повагу до людської гідності.

Як бачимо, протягом років у міжнародних актах наголошується на недопущенні дій, що принижують людську честь та гідність. Проте реалізація згаданих норм на будь-якій стадії кримінального провадження залишає бажати кращого.

Так, наприклад, у «пілотному» рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України» йде мова про порушення ст. 3 Конвенції як у матеріальному аспекті, тобто встановлення відповідальності державних органів за жорстоке поводження з особами, які трималися під вартою, так і в процесуальному, тобто не проведення ефективного розслідування, а також уникнення покарання представниками державних органів, відповідальних за таке жорстоке поводження, було констатовано приблизно у 40 справах незважаючи на загальну законодавчу заборону катування та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Тому мова йде насамперед про зміну практики, а не законодавств [7].

Закріплення принципу поваги до людської гідності у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України дало поштовх у нашій державі до реального, а не декларативного характеру засади та реалізації її на практиці. Проте й сьогодні, незалежно від численної кількості нормативного

закріплення, є можливість досить відносно застосовувати на практиці даний принцип та, інколи, взагалі ігнорувати або применшувати його значення у кримінальному провадженні, оскільки чітке розуміння меж поваги до людської гідності на законодавчому рівні відсутнє.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : Декларація, Міжнародний документ від 10 груд. 1948 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.

2. Європейська Конвенція з прав людини [Електронний ресурс] : Конвенція, Міжнародний документ від 4 листоп. 1950 р. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf. – Назва з екрана.

3. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія / О. П. Кучинська, Т. І. Фулей, Р. В. Бараннік. – Ніжин : Вид-во Аспект-Поліграф, 2013. – С. 26–27.

4. Егоров С. Е. Общеизвестные принципы и нормы о правах человека в уголовном процессе России : дис. ... канд. юрид. наук / С. Е. Егоров. – М., 2003. – С. 120.

5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043. – Назва з екрана.

6. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 9 груд. 1975 р. Резолюція 3452 (XXX). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

7. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія / О. П. Кучинська, Т. І. Фулей, Р. В. Бараннік. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 120 с.